

(<https://www.kieliverkosto.fi/fi>)

Tuntemattomasta vähemmistökielestä julkisuuteen, katoavasta kielestä eläväksi

Julkaistu: 11. lokakuuta 2024 | Kirjoittaneet: Kimmo Granqvist ja Mirikka Salo

Romanikieli on Euroopan puhujamäärältään suurin vähemmistökieli. Se on indoarjalainen kieli, jota puhuu Euroopan unionin maissa vähintään 3,5 miljoonaa ihmistä (ja muualla maailmassa konservatiivisimpien arvioiden mukaan 0,5 miljoonaa). Romanikieltä on puhuttu Suomessa 1500-luvulta. Se on maamme perinteisiä vähemmistökieliä, joita Suomi on sitoutunut suojelemaan kansainvälisin sopimuksin. Sopimusten ja lainsäädännön tarjoamasta turvasta huolimatta Suomen romanikieli on vakavasti uhanalainen. Arvioiden mukaan romanikieltä puhuu hyvin noin kolmannes romaneista ja tyydyttävästi yli puolet (Hedman 2017), mutta nykytilanne on todennäköisesti pessimistisempi. On tosiasia, että romanikielen käyttömäärä supistuu, ja kieli rapautuu jatkuvasti ja sekoittuu yhä vahvemmin romanien parhaiten osaamaan ja eniten käyttämään kieleen – suomeen.

Toisaalta samaan aikaan romanikieltä on opetettu osassa peruskouluja 1980-luvun lopulta lähtien ja Helsingin yliopistossa vuodesta 2009. Romanikieltä on pyritty aktiivisesti elvyttämään 2000-luvun alun Elämä ja valo -järjestön koordinoiman elvytyshankkeen, kielipesien (tai oikeammin kielikerhojen) kautta sekä nykyään Suomen romanikielen elvytysohjelman (2023–2030, OPH 2022) puitteissa muun muassa Suomen Kulttuurirahaston tukemana. Suomen romanikieli on ollut esimerkiksi Saksan sinti-murteen tavoin perinteisesti romaniyhteisön omaa kieltä, jota ei ole haluttu opettaa tai paljastaa ulkopuolisille, mutta

viime vuosikymmeninä paradoksaalisestikin romanikieli on saanut uusia, julkisia käyttöaloja esimerkiksi painotuotteiden, radion, hengellisten tilaisuuksien, julkishallinnon ja tuoreimpana Internetin keskustelupalstojen ja sosiaalisten medioiden kielenä.

Vaikka romanikieli on suomalaisessa yhteiskunnassa paljolti tuntematon ja näkymätön, sitä on kuitenkin dokumentoitu ja tutkittu 1700-luvun lopulta lähtien niin harrastelijoiden, kirkonmiesten kuin ammattitutkijoidenkin toimesta. Tutkimustyötä tehtiin aktiivisesti Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksessa 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa. Helsingin yliopistossa romanikieltä on tutkittu 2000-luvun alusta lähtien. Tutkimustyön tuloksena romanikielen sanasto ja rakenne tunnetaan varsin hyvin, ja lisäksi paljon tutkittua tietoa on julkaistu romanikielen asemasta ja käytöstä. Romanikielestä on väitellyt tohtoriksi ensimmäisenä Suomessa Mirkka Salo vuonna 2021.

Suomen romanikielen huollon ja normituksen juuret ovat 1960- ja 1970-lukujen ortografiakomitean työskentelyssä. Vuodesta 1997 lähtien Kotimaisten kielten keskuksen yhteydessä toimiva romanikielen lautakunta on ollut virallisena kielenhuoltoelimenä, joka antaa romanikielen käyttöä koskevia periaatteellisia tai yleisluonteisia suosituksia. Lautakunta kehittää romanikielen sanastoa, pohtii sen kieliopin kysymyksiä, normittaa kieltä ja opastaa kielen käytössä. Lautakunta myös tukee romanikielen opetusta ja oppimateriaalien tuottamista. Lautakunta on laatinut vuonna 2009 romanikielen kielipoliittisen ohjelman.

**

Tämä teemanumero kokoaa yhteen kuusi suomalaisten romanikielen tutkijoiden, opettajien ja asiantuntijoiden kirjoitusta, jotka tarkastelevat romanikieltä eri näkökulmista Euroopan ja Suomen kielenä sekä puheessa, kirjoituksessa että verkossa. Romanikieltä tarkastellaan kielipoliittikan, kielen vaihtelun, muutoksen ja suomen kontaktivaikutusten kautta, elvytystoimenpiteiden kohteena sekä perus- ja yliopisto-opetuksen näkökulmista. Artikkeleissa tulevat esiin sekä romanien että etniseltä taustaltaan muiden tutkijoiden ajatukset.

Kimmo Granqvist tarkastelee artikkelissaan Suomen romanikielen perusluonnetta: mikä luonnehtii Suomen romanikieltä ja mikä erottaa sen suomesta, ruotsista ja muista romanikielen murteista. Hän perustaa tarkastelun kolmeen keskeiseen tekijään, jotka liittyvät romanikielen historian lisäksi sen kontakteihin muihin kieliin, sen

läpikäymiin kielensisäisiin muutoksiin ja yksilömurteittaiseen ja alueelliseen vaihteluun. Granqvist keskustelee artikkelinsa lopussa kielikontaktien vaikutusten, variaation ja kielen nopean muutoksen vaikutuksista kielen tutkimukseen, normittamiseen, didaktiikkaan, opetukseen ja romanikieliseen julkaisemiseen.

Mirkka Salo artikkeli liittyy tematiikaltaan Granqvistin kirjoitukseen. Salo keskittyy suomen ja romanikielen kontaktiin ja erityisesti romanikieleen perustuviin aineksiin romanien suomenkielisissä verkkokeskusteluissa. Artikkelissaan Salo tarkastelee yhdyssanoja, joihin on sisällytetty sekä romanikielinen että suomenkielinen sana, sekä johdoksia, joissa romanikieliseen sanaan on yhdistetty suomenkielinen johdos.

Henna Huttu kuvaa Suomen romanikielen nykytilaa ja romanien toiveita erityisesti romanikielen ja -kulttuurin yliopisto-opetusta silmällä pitäen. Artikkelin perustuu keväällä 2024 oppikirjahankkeen osana tekemäämme verkkokyselyyn, johon vastauksia saatiin 50 henkilöltä. Romanikielen tilaa koskeva kysely antaa kielen osaamisesta ja käytöstä selvästi aiemmin oletettua pessimistisemmän kuvan.

Henry Hedman tarkastelee artikkelissaan romanikielen elvyttämistä haasteena romaniyhteisölle. Erityisesti Hedman liittyy elvyttämisen haasteita romanien kielelliseen identiteettiin ja kielen siirtämiseen seuraavalle sukupolvelle. Hän toteaaakin, että romanikieli koetaan osana romanikulttuuria, tunnekielenä, johon romanit samaistuivat ja johon heillä oli voimakas side, mutta romanikielellä ei enää ole niin vahvaa merkitystä kuin esimerkiksi 1950-luvulla.

Päivi Majaniemi pohtii artikkelissaan romanikielen kehittämistä, romanien koulutustaustaa sekä romanikielen elvyttämistä ja opettamista. Majaniemi nostaa esiin myös kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen eli Karvin raportin *Romanikielen asema, opetus ja osaaminen* (Karvi 2016), joka oli ensimmäinen selvitys romanikielen perusopetuksen tuloksista ja ongelmista. Majaniemi pohtii myös romanikielen opettajien tai romanikieltä opettavien arkea: menetelmiä, työmäärää ja palkkausta.

Kimmo Granqvist ja Mirkka Salo tarkastelevat artikkelissaan romanikielen suomalaisen yliopisto-opetuksen historiaa, nykytilaa ja suuntaviivoja. Helsingin yliopisto on ainoa korkeakoulu maailmassa, jossa opetetaan ja tutkitaan syvällisesti Suomen romanikieltä. Tutkimus on muun muassa kerännyt arvokkaita sanastokorpuksia ja

dokumentoinut romanikielen muutosta ja nykykäyttöä. Romanikielen opetus tarjoaa usean alan opiskelijoille valmiuden toimia romaneiden parissa sekä ammatillisen pätevyyden romanikielen tutkijan työhön. Artikkelissa käsitellään myös romanikielen didaktiikan uusia kehityskulkuja viestinnällisempään suuntaan ja verkko-opetusta.

FT, dosentti Kimmo Granqvist on Helsingin yliopiston romanikielen ja -kulttuurin vanhempi yliopistonlehtori.

Mirkka Salo on romanikielestä ja suomen kielestä vuonna 2021 väitellyt filosofian tohtori sekä latinan maisteri Helsingin yliopistosta. Hän on Suomen romanikieleen erikoistunut tutkija.

Kirjallisuus

Hedman, H. (2017). *Suomen romanikieli: Kenttäselvitys romanikielen asemasta, kielitaidosta ja kieliasenteista Suomessa = A field survey on the Romani status, proficiency, and language attitudes in Finland.* (Englanninkielinen käännös H. Westerlund). Helsinki: Helsingin yliopisto.

Huhtanen, M. & Puukko M. (2016). *Romanikielen asema, opetus ja osaaminen. Romanikielen oppimistulokset perusopetuksen 7.–9. vuosiluokilla 2015.* Kansallinen arviointikeskus, Julkaisut 4:2016. https://www.karvi.fi/sites/default/files/sites/default/files/documents/KARVI_0416.pdf (https://www.karvi.fi/sites/default/files/sites/default/files/documents/KARVI_0416.pdf)

OPH 2022 = Opetushallitus 2022. *Suomen romanikielen elvytysohjelma Eläköön romanikieli! Mo džiiivel romani tšimb!* Raportit ja selvitykset 2022:6 https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Suomen_romanikielen_elvytysohjelma_toimenpide-esityksineen.pdf (https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Suomen_romanikielen_elvytysohjelma_toimenpide-esityksineen.pdf)

Artikkeliin viittaaminen

Granqvist, K. & Salo, M. (2024). Tuntemattomasta vähemmistökielestä julkisuuteen, katoavasta kielestä eläväksi. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 15(5).
Saatavilla: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-lokakuu-2024/tuntemattomasta-vahemmistokielesta-julkisuuteen-katoavasta-kielesta-elavaksi>
(<https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-lokakuu-2024/tuntemattomasta-vahemmistokielesta-julkisuuteen-katoavasta-kielesta-elavaksi>)